

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Öğretmene ve Öğrenciye Yönelik İmajları: Çizimler

*Kamil UYGUN**
*Görkem AKGÜL***

Öz

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik ve öğrenciliğe ilişkin zihinsel temsillerini çizim temelli nitel veri toplama yöntemiyle analiz etmektir. Araştırma, öğretmen adaylarının pedagojik benlik algılarını, duygusal yönelimlerini ve geçmiş deneyimlerinden beslenen imajlarını görünür kılmayı hedeflemektedir. Çalışma grubu, 2023–2024 akademik yılında bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören 20 sosyal bilgiler öğretmen adayından oluşmaktadır. Veriler, “Bir öğretmen çizin” ve “Bir öğrenci çizin” yönergeleriyle alınan çizimler ve bu çizimlere eşlik eden açık uçlu yazılı anlatımlar yoluyla toplanmıştır. Elde edilen veriler, Braun ve Clarke’ın (2006) tematik analiz süreci çerçevesinde çözümlenmiştir.

Araştırma bulguları, öğretmen figürlerinin genellikle geleneksel öğretmen merkezli anlayışla özdeşleştirildiğini; öğretmenin sınıfın önünde duran, ders anlatan ve bilgi aktaran bir figür olarak temsillendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, bazı öğretmen adaylarının öğretmeni mutlu, idealist ve öğrencileriyle etkileşimde olan bir figür olarak da tasvir ettikleri gözlemlenmiştir. Öğrenci figürlerinin ise ağırlıklı olarak pasif, ders dinleyen ve öğretmene odaklanan bireyler şeklinde temsil edildiği görülmüş; ancak sınırlı sayıda katılımcının öğrenciyi aktif katılımcı ya da işbirlikçi bir birey olarak çizdiği de belirlenmiştir. Hem öğretmen hem de öğrenci imajlarının temelinde, katılımcıların geçmişteki öğrencilik deneyimleri, kültürel temsiller ve hayal gücüne dayalı pedagojik kurguların etkili olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırma, öğretmen adaylarının pedagojik kimlik oluşumunda duygusal ve kültürel boyutların önemli bir rol oynadığını; zihinsel temsillerin yalnızca bilişsel değil aynı zamanda sosyo-duygusal süreçlerin ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın, öğretmen yetiştirme programlarına yönelik yansıtıcı etkinlikler, yaratıcı ölçme araçları ve eleştirel pedagojik yaklaşımlar açısından katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen imajı, öğrenci temsili, çizim temelli veri, nitel araştırma, tematik analiz

Social Studies Teacher Candidates’ Images of Teachers and Students: Drawings

Abstract

The aim of this study is to analyze the mental representations of social studies pre-service teachers regarding teaching and studentship through a drawing-based qualitative research method. The research focuses on revealing the participants’ pedagogical self-perceptions, emotional orientations, and image constructions shaped by past experiences. The study group consisted of 20 social studies pre-service teachers enrolled in the faculty of education at a public university in Turkey during the 2023–2024 academic year. Data were collected through

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Uşak, kamil.uygun@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8971-328X

** Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Uşak, akgl.gorkem@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4237-1921

drawings prompted by the instructions “Draw a teacher” and “Draw a student,” accompanied by open-ended written explanations. The data were analyzed using Braun and Clarke’s (2006) thematic analysis approach.

Findings indicate that teacher figures were predominantly associated with a traditional, teacher-centered perspective, portraying teachers as individuals standing in front of the classroom, lecturing, and transmitting knowledge. However, some participants depicted teachers as happy, idealistic, and interactive figures who engage with students. Student figures were mostly represented as passive listeners focused on the teacher, although a limited number of drawings reflected more active, collaborative student roles. Both teacher and student images were found to be influenced by participants’ past educational experiences, cultural references, and pedagogical imagination.

This study highlights that emotional and cultural dimensions play a significant role in shaping pedagogical identity and that mental representations are the product not only of cognitive but also socio-emotional processes. The findings are expected to contribute to teacher education programs in terms of reflective practices, creative assessment tools, and critical pedagogical approaches.

Keywords: Teacher image, student representation, drawing-based data, qualitative research, thematic analysis

Giriş

“Türkçede hayal, resim, suret, görüntü anlamlarındaki imaj ve imge kavramlarının her ikisi de Latince imago sözcüğünden gelmektedir” (Şan, 2020, s. 5). Zihin düzleminde imgeler aniden belirebilir veya kişinin bilinçli edimiyle bizzat tasarlanabilir (Yıldırım, B. 2022, s. 48-49). Zihinde tasarlama faaliyetinin önceki aşamalarında düşünme ve imge etkinlikleri oldukça önemlidir (Yıldırım & Kavut, 2024). Birey düşünme becerisine sahip, gereksinimleri doğrultusunda ürünler bulabilen, sürekli farklılaşan çevre şartlarına, karşılaştığı sorunlara çözümler bularak çevresini dizayn edebilen bir varlıktır (Kahveci & Demirhan, 2025). Bu dizaynı eğitim sistemleri sayesinde daha kolay gerçekleştirebilir.

Eğitim sistemleri, bilişsel olduğu kadar duyuşsal gelişimi de hedefleyen yapılar haline gelmiştir. Bu sistemlerin merkezinde yer alan öğretmen, artık sadece sınıf içi bilgi sağlayıcısı değil; pedagojik lider, rehber, kültürel aracı ve duygusal destekçi rolleriyle tanımlanmaktadır (Bransford, 2005). Bu bağlamda öğretmen yetiştirme süreci, yalnızca akademik donanımı değil; bireysel değer, algı ve imaj gibi içsel yapıları da kapsayan bütüncül bir sürece dönüşmüştür. Öğretmen adaylarının mesleğe dair zihinsel temsilleri, onların eğitim felsefelerini, sınıf içi davranışlarını ve mesleki bağlılıklarını doğrudan etkilemektedir (Flores & Day, 2006).

Öğretmenliğe ilişkin zihinsel temsillerin belirlenmesi ve bu temsillerin duyuşsal/bilişsel temellerle açıklanması, öğretmen yetiştirme programlarının niteliği açısından önem arz etmektedir. Bu noktada "imaj" kavramı, öğretmen adaylarının mesleğe ve öğrenciye dair sahip oldukları zihinsel yapıyı anlamlandırmada işlevsel bir çerçeve sunmaktadır. İmaj; bireyin geçmiş deneyimlerine, duygusal yaşantılarına ve kültürel kodlara dayanarak oluşturduğu zihinsel temsiller bütünüdür (Sam & Ernest, 2008). Özellikle öğretmenlik gibi yüksek etkileşimli ve anlam yüklü mesleklerde imajlar, mesleki kimliğin inşasında önemli bir rol oynar (Beauchamp & Thomas, 2009).

Eğitim literatüründe öğretmen imajları üzerine yapılan araştırmalar, öğretmen adaylarının sıklıkla kendi öğrencilik deneyimlerinden etkilendiğini göstermektedir (Saban, 2004; Trent, 2020). Bu deneyimler, olumlu ya da olumsuz biçimde zihinsel imajlara dönüşmekte; bireyin nasıl bir öğretmen olmak istediğini ya da istemediğini şekillendirmektedir. Benzer şekilde öğrenci imajları da adayların pedagojik yaklaşımlarının önemli bir yansımasıdır. Öğrencileri pasif bilgi alıcılar ya da aktif katılımcılar olarak algılamak, öğretim stratejileri üzerinde belirleyici olmaktadır (Britzman, 2003).

Bu çalışmada öğretmen ve öğrenci imajlarının çizim yoluyla ortaya konulması, geleneksel veri toplama yöntemlerinin ötesine geçerek, bireyin bilinçaltındaki pedagojik temsillere ulaşmayı hedeflemektedir. Görsel veri toplama araçları, özellikle sözel ifadeyle kolayca dile getirilemeyen duyguların, inançların ve bilişsel yapıların analizine olanak tanımaktadır (Weber & Mitchell, 1996). “Draw-a-Scientist” ve “DASTT-C” gibi çizim temelli testlerin öğretmen yetiştirme araştırmalarında yaygınlaşması, bu tür tekniklerin güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmıştır (Thomas, Pedersen & Finson, 2001).

Bu bağlamda araştırma, öğretmenlik mesleğine yönelik zihinsel temsillerin yalnızca pedagojik değil; aynı zamanda sosyo-kültürel ve duyuşsal bir zemin üzerinde şekillendiğini ortaya koyarak, öğretmen yetiştirme programlarının içerik ve yaklaşım açısından yeniden değerlendirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik ve öğrenciliğe dair zihinsel temsillerini çizim temelli nitel veri toplama yoluyla analiz etmektir. Öğretmen adaylarının hem öğretmen hem de öğrenci figürlerine ilişkin görsel ve yazılı betimlemeleri üzerinden geliştirilen temalar aracılığıyla, onların pedagojik inançları, mesleki kimlikleri ve eğitim felsefeleri hakkında derinlemesine bilgi elde edilmesi hedeflenmektedir.

Araştırmada özellikle şu sorulara yanıt aranmıştır: Öğretmen adayları öğretmenlik mesleğini nasıl bir kimlikle özdeşleştirmektedir? Öğrencilere dair hangi zihinsel imgeler öne çıkmaktadır? Bu temsillerin kaynağında hangi kişisel, toplumsal veya kültürel etkenler bulunmaktadır? Ve nihayetinde, bu zihinsel temsiller adayların gelecekteki öğretmenlik rollerini ve eğitim uygulamalarını nasıl şekillendirme potansiyeline sahiptir?

Bu çalışmada kullanılan çizim temelli veri toplama yöntemi, öğretmen adaylarının yalnızca sözel beyanlarına değil, aynı zamanda bilişsel ve duygusal temsillerine de ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Literatürde bu tür görsel veri tekniklerinin, katılımcıların genellikle bilinç düzeyine taşımakta zorlandıkları duygu, tutum ve imajları daha etkili biçimde ortaya çıkardığı vurgulanmaktadır

(Weber & Mitchell, 1996; Thomas, Pedersen & Finson, 2001). Bu sayede bireyin pedagojik imgelemi daha somut biçimde çözümlenebilmektedir.

Çalışmanın bir diğer amacı ise öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin sahip oldukları duygusal eğilimleri (örneğin idealizm, tükenmişlik, mutluluk, kaygı vb.) analiz etmek ve bu eğilimlerin eğitim sürecinde nasıl bir yön belirleyici olduğunu ortaya koymaktır. Çünkü öğretmenlik, yalnızca bilişsel bir uzmanlık alanı değil; aynı zamanda duygusal ve sosyal boyutlarıyla da şekillenen bir meslektir (Day & Gu, 2010). Dolayısıyla öğretmen adaylarının duygusal temsillerinin de pedagojik düşünme biçimleri kadar önemli olduğu varsayılmaktadır.

Ayrıca çalışmanın amacı, bu zihinsel temsillerin hangi yaşantılara ve referanslara dayandığını da anlamaktır. Gerek Saban'ın (2004) gerekse Britzman'ın (2003) çalışmalarında vurgulandığı üzere, öğretmen adaylarının mesleğe dair imajları genellikle kendi öğrencilik deneyimlerine, geçmişte karşılaştıkları öğretmenlere ya da kültürel olarak aktarılan figürlere dayanmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada ortaya konan çizimlerin ve açıklamaların bireysel geçmiş, pedagojik hayal gücü ve sosyo-kültürel kodlarla nasıl ilişkilendiği de değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırma, öğretmen adaylarının öğretmenlik ve öğrencilikle ilgili sahip oldukları zihinsel temsilleri analiz ederek, öğretmen yetiştirme programlarının içerik, uygulama ve rehberlik boyutlarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu katkı, öğretmen adaylarının daha bilinçli, empatik ve çağdaş bir pedagojik kimlik geliştirmelerine yönelik farkındalık oluşturma potansiyeline sahiptir.

Araştırmanın Önemi

Öğretmen yetiştirme süreçleri, bireylerin yalnızca akademik bilgi ve becerilerle donatılmasıyla sınırlı olmayan; aynı zamanda pedagojik tutum, mesleki kimlik ve duygusal farkındalık gibi çok katmanlı yapıların bütünlük olarak ele alınmasını gerektiren karmaşık yapılardır. Bu bağlamda, öğretmen adaylarının zihninde şekillenen öğretmen ve öğrenci imgelerinin açığa çıkarılması, hem bireysel farkındalık oluşturmak hem de öğretmen yetiştirme programlarının içerik ve yaklaşım açısından yeniden değerlendirilmesine katkı sağlamak bakımından önemlidir (Beauchamp & Thomas, 2009; Trent, 2020).

Öğretmen adaylarının pedagojik temsilleri, onların gelecekteki öğretim uygulamalarına doğrudan yansıtacak olan güçlü göstergelerdir. Özellikle öğretmenlik mesleğine ilişkin idealize edilmiş roller, otorite algısı, öğrenciyle kurulan etkileşim biçimleri ve sınıf içi iletişim dinamikleri, bu zihinsel temsiller aracılığıyla şekillenmektedir (Flores & Day, 2006). Dolayısıyla, öğretmen adaylarının öğretmenlik ve öğrencilik rollerine yükledikleri anlamların analiz edilmesi, sadece bireysel bir öğrenme süreci değil, aynı zamanda kurumsal bir gelişim aracıdır.

Çalışmanın önemi, yalnızca öğretmen imajlarına değil, aynı zamanda öğrenciye dair zihinsel temsillere de odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Öğrenciyi yalnızca bilgi alan pasif bir figür olarak mı, yoksa öğrenme sürecine aktif olarak katılan bir birey olarak mı gördüğü; öğretmen adayının pedagojik yaklaşımını, değerlendirme stratejilerini ve sınıf yönetimi biçimini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, öğretmen adaylarının öğrenciye yönelik algı ve imajlarının da değerlendirilmesi, öğretmenlik mesleğine dair çok boyutlu bir analiz fırsatı sunmaktadır (Britzman, 2003; Açıkgöz, 2003).

Araştırmanın bir diğer önemi ise çizim temelli veri toplama yöntemi ile gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu yöntem, katılımcıların sözel olarak ifade etmekte zorlandıkları duygu, tutum ve pedagojik imajların daha somut biçimde ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır (Thomas, Pedersen & Finson, 2001). Görsel veriler, geleneksel ölçme araçlarının ulaşamadığı bilinçaltı düşünce yapılarına ve duygusal eğilimlere erişim sağlar (Weber & Mitchell, 1996). Böylelikle araştırma, öğretmen adaylarının pedagojik imgelemelerini çok yönlü biçimde çözümleme kapasitesine sahiptir.

Özellikle Türkiye bağlamında yapılan öğretmen yetiştirme çalışmalarında, öğretmen ve öğrenci imajlarını birlikte ele alan ve bunları çizim temelli verilerle destekleyen çalışmaların sınırlı sayıda olması, bu araştırmayı daha da anlamlı kılmaktadır. Çalışma, mevcut literatüre katkı sağlamakla kalmayıp, öğretmen yetiştirme programlarında kullanılabilecek yaratıcı ölçme ve değerlendirme araçlarına dair yeni öneriler de sunmaktadır.

Bu araştırma; öğretmen adaylarının mesleki kimlik gelişimine, pedagojik refleksiyon becerilerinin gelişmesine ve öğretmen yetiştirme politikalarının bilimsel temellerle yeniden yapılandırılmasına katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Eğitim bilimleri literatürüne kuramsal, yöntemsel ve uygulamalı düzeylerde çok yönlü katkı sunması bakımından önemli bir akademik boşluğu doldurmaktadır.

Problem Durumu

Eğitim sisteminin en belirleyici aktörlerinden biri olan öğretmen, yalnızca bilgi aktarıcısı değil, aynı zamanda bir rehber, rol model ve değerler taşıyıcısıdır. Bu nedenle öğretmenlik mesleğine yönelik toplumsal ve bireysel algılar, öğretmen yetiştirme süreçlerinin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Özellikle öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin oluşturdukları zihinsel temsiller, onların mesleki kimliklerinin, öğretim yaklaşımlarının ve sınıf içi etkileşim biçimlerinin temelini oluşturmaktadır (Beauchamp & Thomas, 2009; Saban, 2004). Bu zihinsel temsiller, öğretmen adaylarının geçmişte yaşadıkları eğitim deneyimlerinden, kültürel kodlardan ve kişisel hayal dünyalarından beslenmektedir (Britzman, 2003).

Bununla birlikte, öğretmenlik mesleği ile ilgili zihinsel temsillerin çoğunlukla geleneksel öğretmen merkezli anlayışla özdeşleştiği; öğretmen adaylarının öğretmeni sıklıkla sınıfın önünde duran, tahtada ders anlatan ve bilgiyi tek yönlü aktaran bir figür olarak kurguladığı görülmektedir (Bozkuş & Özdemir, 2021). Bu, çağdaş pedagojik yaklaşımlarda öne çıkan öğrenci merkezli,

yapılandırmacı ve çok yönlü öğretmen profiliyle çelişmektedir. Aynı şekilde öğrenci imajlarının da büyük ölçüde pasif, dinleyen ve öğretmene bağımlı bireyler şeklinde kurgulandığı gözlemlenmektedir (Yılmaz, 2023).

Öte yandan, öğretmen adaylarının pedagojik algılarında yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal öğeler de önemli yer tutmaktadır. Adaylar, öğretmen figürünü bazen hevesli ve idealist bir birey olarak; bazen de tükenmiş, baskı altında ya da mutsuz bir kişi olarak betimlemektedir. Bu duygusal temsiller, öğretmenlik mesleğinin duyuşsal yönünün ne derece yoğun algılandığını göstermekte; öğretmenliğe dair motivasyon, tükenmişlik ve bağlılık gibi kritik psikososyal değişkenlerle ilişkilendirilmektedir (Day & Gu, 2010; Demirtaş & Altın, 2022).

Bu noktada, öğretmen adaylarının öğretmen ve öğrenciye dair oluşturduğu zihinsel temsillerin sistematik biçimde incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu temsillerin ne tür yaşantılardan beslendiği ne tür duygusal kodlarla yüklendiği ve pedagojik yansımalarının ne olabileceği gibi sorular, öğretmen yetiştirme literatüründe hâlâ yeterince cevaplanmamış alanlar arasında yer almaktadır (Trent, 2020).

Dolayısıyla, önceki çalışmalar genellikle metafor ve yazılı ifadeye dayanmıştır; bu araştırma ise çizim temelli yaklaşımla özgünlük taşımaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde, öğretmen adaylarının metafor, yazılı anlatım ya da açık uçlu sorular yoluyla öğretmenlik mesleğine dair algılarının sıklıkla araştırıldığı görülmektedir (Saban, 2004; Yıldırım & Ok, 2020). Ancak, çizim temelli veri toplama tekniklerinin özellikle öğretmen ve öğrenci imajlarının çok katmanlı ve duygusal boyutlarıyla birlikte analiz edilmesine olanak tanıyan güçlü araçlar olduğu hâlde, Türkiye bağlamında bu tür araştırmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Oysa görsel temsiller, bireylerin genellikle sözel olarak ifade etmekte zorlandıkları düşünce ve duygulara daha doğrudan ulaşma fırsatı sunar (Weber & Mitchell, 1996).

Buradan hareketle bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik ve öğrenciliğe dair zihinsel temsillerini çizim ve yazılı anlatım yoluyla ortaya koymayı ve bu temsillerin pedagojik, duygusal ve kültürel temellerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Böylece hem öğretmen yetiştirme süreçlerine hem de pedagojik farkındalık çalışmalarına kuramsal ve uygulamalı düzeyde katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Alt Problemler

1. Öğretmen adaylarının çizimlerinde öğretmen figürü nasıl betimlenmektedir?
2. Öğretmen figürünün gerçekleştirdiği eylemler adayların zihinsel temsillerinde nasıl ortaya çıkmaktadır?
3. Öğretmen figürlerine ilişkin duygusal durumlar nasıl ifade edilmektedir?
4. Öğretmen imajlarını etkileyen yaşantı kaynakları nelerdir?
5. Öğretmen adaylarının çizimlerinde öğrenci figürü nasıl temsil edilmektedir?

6.Öğrencilerin duygusal durumları çizimlerde ve anlatımlarda nasıl tanımlanmaktadır?

7.Öğrenci figürlerini etkileyen yaşantısal kaynaklar nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırma deseni, araştırmanın yayın etiği, çalışma grubu, veri toplama aracı ve veri analizi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmen ve öğrenciye yönelik zihinsel temsillerini analiz etmek amacıyla desenlenmiş nitel bir çalışmadır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından “görsel veri temelli durum çalışması” (visual data-based case study) deseni benimsenmiştir. Durum çalışmaları, belirli bir olguya ilişkin katılımcıların deneyimlerini derinlemesine anlamayı hedefleyen, bağlamsal ve betimleyici bir yaklaşımdır (öğretmen ve öğrenci imajları gibi soyut kavramların bireysel ve duygusal temsillerle ortaya konulması durum çalışmasının esnek ve keşfedici yapısıyla uyumludur).

Araştırma, katılımcıların zihinsel temsillerini görsel olarak ifade etmelerini sağlamak amacıyla çizim tekniğinden yararlanmıştır. Çizimlerin yanında, katılımcılardan her bir figürü açıklamaları istenmiştir. Böylece açık uçlu yazılı veriler de toplanmıştır. Bu yönüyle çalışma, görsel veri ile desteklenen nitel betimsel analiz yaklaşımını temel almaktadır. Görsel verilerin kullanımı, özellikle eğitimsel temsillerin bilişsel ve duygusal yönlerini daha derinlemesine incelemeye olanak tanıdığı için son yıllarda nitel araştırmalarda önemli bir yöntem olarak kabul görmektedir (Weber & Mitchell, 1996; Thomas, Pedersen & Finson, 2001).

Araştırmanın deseni, katılımcıların çizimleriyle ortaya koydukları öğretmen ve öğrenci imgelerini hem görsel hem yazılı boyutlarıyla analiz etmeyi, bu imgelerin altında yatan pedagojik, duygusal ve kültürel referansları belirlemeyi amaçlamaktadır. Böylelikle bireyin sözel olarak ifade etmekte zorlandığı inanç, tutum ve hayallere görsel temsil üzerinden erişim sağlanmıştır. Araştırmanın analiz sürecinde, çizimlerde yer alan figürler, eylemler, duygular ve semboller sistematik olarak kodlanmış; yazılı açıklamalarla ilişkilendirilerek bütüncül temalara ulaşılmıştır.

Bu desenin seçilmesinde, öğretmen adaylarının pedagojik temsillerinin klasik veri toplama araçlarıyla (anket, görüşme) sınırlı kalabileceği düşüncesi etkili olmuştur. Nitekim görsel veri kullanımının, özellikle pedagojik imgelem, mesleki kimlik ve duygusal yönelimler gibi soyut yapıların çözümlemesinde daha kapsayıcı ve derinlikli analiz fırsatı sunduğu ifade edilmektedir (Weber & Mitchell, 1996; Weber, 2008).

Araştırma Grubu

Çalışmanın araştırma grubunu, 2024–2025 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Türkiye’de bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesi’nde öğrenim görmekte olan toplam 20 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcılar, öğretmenlik uygulaması dersini almakta olan 4. sınıf öğrencilerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Bu yöntem, araştırma konusuyla ilgili olarak olası en geniş yelpazedeki bireyleri kapsamak amacıyla tercih edilmiştir (Patton, 2014).

Katılımcıların demografik dağılımı açısından yaşları 21–24 arasında değişmekte olup, grubun cinsiyet dağılımı dengeli olacak şekilde düzenlenmiştir. Araştırmada gönüllülük esas alınmış; katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış ve etik ilkelere uygun biçimde onamları alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, çizim temelli ifade tekniği ve ona eşlik eden açık uçlu yazılı açıklamalar kullanılmıştır. Bu teknik, katılımcıların bilişsel ve duyuşsal düzeyde kolaylıkla ifade edemedikleri zihinsel temsillerini ortaya çıkarmak amacıyla geliştirilmiş, yaratıcı ve etkili bir nitel veri toplama aracıdır (Weber & Mitchell, 1996; Thomas, Pedersen & Finson, 2001).

Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecinde katılımcılara aşağıdaki iki yönerge ayrı ayrı verilmiştir:

“Lütfen bir öğretmen çizin. Bu öğretmen, sizin zihninizdeki öğretmen imgesini yansıtmalı. Çizdiğiniz öğretmenin ne yaptığını, nasıl bir öğretmen olduğunu ve bu öğretmeni neden böyle çizdiğinizizi kısaca açıklayınız.”

“Şimdi bir öğrenci çizin. Bu öğrenci sizin gözünüzde ideal bir öğrenciyi ya da aklınızdaki tipik bir öğrenciyi temsil etsin. Bu öğrencinin neler yaptığını, duygularını ve davranışlarını kısaca açıklayınız.”

Katılımcılara çizim için boş A4 kâğıt ve kurşun kalemler verilmiş, çizim sonrasında her bir figürle ilgili açıklamalarını yazarak ifade etmeleri istenmiştir. Açıklamaların amacı, görsel verilerin yorumlanmasında bağlamsal bütünlük sağlamaktır. Bu yöntem, görsel veriler ile yazılı ifadelerin birbirini desteklemesi ve kodlama sürecinde anlamın daha açık hale gelmesi açısından tercih edilmiştir.

Bu teknik, literatürde “Draw-a-Teacher” ya da “Draw-a-Scientist” gibi çizim temelli protokollerden esinlenerek uyarlanmıştır (Chambers, 1983; Weber, 2008). Öğretmenlik mesleği gibi soyut ve çok boyutlu kavramların ifadesinde çizimlerin, özellikle adayların pedagojik imgelem, değer yönelimleri ve duygusal temsillerini açığa çıkardığı görülmektedir. Ayrıca, çizimlere eşlik eden yazılı açıklamalar sayesinde figürlerin pedagojik anlamlandırmaları daha net bir şekilde çözümlenmiştir.

Araç, herhangi bir ölçme-değerlendirme ölçeği yerine açık yapılandırılmış ve yarı yönlendirilmiş bir yaklaşımı temel aldığı için katılımcıların özgürce kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Veri çeşitliliğini ve özgünlüğünü artırmıştır. Tematik analiz sürecinde anlam zenginliği elde edilmesine de katkı sunmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan çizim ve yazılı açıklama verileri, tematik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Braun ve Clarke'ın (2006) önerdiği 6 aşamalı sistematik süreç izlenmiştir:

Verilere Aşinalık: Araştırmacı tüm çizimleri ve metin açıklamalarını tekrar tekrar inceleyerek ön izlenimlerini oluşturmuştur.

İlk Kodların Oluşturulması: Figürlerin fiziksel konumları, duygusal ifadeler, öğretmen ve öğrenci arasındaki mesafe, araç gereçler gibi unsurlar kodlanmıştır.

Temaların Belirlenmesi: Kodlar gruplanarak daha üst düzey temalara ulaşılmıştır (örneğin: geleneksel öğretmen, mutlu öğrenci, sınıf içi etkileşim, vb.).

Temaların Gözden Geçirilmesi: Benzer temalar birleştirilmiş, zayıf kalan temalar elenmiştir.

Temaların Adlandırılması ve Tanımlanması: Nihai temalar açıklayıcı şekilde adlandırılmıştır.

Raporlama: Bulgular, doğrudan katılımcı ifadeleriyle desteklenerek ve çizim örnekleriyle ilişkilendirilerek raporlanmıştır.

Tematik analiz sürecinde hem çizimlerden elde edilen görsel veriler hem de yazılı açıklamalar bir bütün olarak değerlendirilmiş, böylece veriler arası bütünlük ve yorumlama derinliği sağlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda güvenirlik, verilerin sistematik biçimde toplanması, analiz edilmesi ve raporlanmasına ilişkin şeffaflığın sağlanması ile ilgilidir (Lincoln & Guba, 1985). Bu çalışmada güvenirliliği artırmak amacıyla:

Her bir çizimden sonra katılımcılardan yazılı açıklamalar alınarak veri türleri arasında çapraz doğrulama (triangülasyon) yapılmıştır.

Veriler, araştırmacı ve ikinci bir bağımsız alan uzmanı tarafından ayrı ayrı kodlanmış; elde edilen temalar karşılaştırılarak kodlayıcılar arası uyum oranı %90 olarak belirlenmiştir. Bu uyum oranı Miles ve Huberman'ın (1994) güvenirlik formülüne göre $[Uzlaşma\ Yüzdesi = \frac{Görüş\ Birliği}{(Görüş\ Birliği + Görüş\ Ayrılığı)} \times 100]$ % 90 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin analiz sürecinde görsel sanatlar alanında uzman 3 akademisyenin görüşlerine başvurulmuştur. Doğrudan katılımcı ifadeleriyle desteklenen bulgulara örnek alıntılar da eklenmiştir. Araştırma süreci açık bir şekilde belgelendirilmiştir. Karar verme adımları şeffaf biçimde açıklanmıştır. Bütün süreç boyunca denetlenebilirlik ilkesi gözetilmiştir.

Çizimlerin analizinde kullanılan tematik çerçevenin geçerliğini sağlamak amacıyla, daha önce benzer çalışmalarda kullanılan (örneğin: Thomas et al., 2001; Weber & Mitchell, 1996) temalar referans alınmış ve araştırma amaçları doğrultusunda uyarlanmıştır. Hazırlanan tema yapısı ve kodlama şeması üç alan uzmanına sunulmuş; gelen dönütler doğrultusunda gerekli kavramsal sadeleştirmeler ve gruplaştırmalar yapılmıştır. Bu süreç sonunda araştırma bağlamına özgü “figür”, “eylem”, “duygu”, “bağlam”, “kaynak” temaları doğrultusunda analiz kategorileri yapılandırılmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmen ve öğrenciye yönelik zihinsel temsilleri çizim temelli nitel veri toplama yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada katılımcılardan hem öğretmen hem de öğrenci figürleri çizimleri ve ardından bu figürlere ilişkin sekiz açık uçlu soruyu yanıtlamaları istenmiştir. Yapılan tematik analiz sonucunda, öğretmen ve öğrenci imgelerinin hem bireysel yaşantılarla hem de kültürel ve pedagojik referanslarla şekillendiği görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre, öğretmen figürlerinin çoğunlukla ders anlatan, tahtada duran ve bilgi aktaran bireyler olarak temsil edilmesi, öğretmen adaylarının mesleki algılarında geleneksel öğretmen merkezli anlayışın halen güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Benzer şekilde Saban (2004) ve Zeichner & Gore (1990), öğretmen adaylarının zihinsel temsillerinin sıklıkla kendi eğitim deneyimlerinden ve gözlemlerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu çalışmanın bulguları da, benzer biçimde, öğretmen adaylarının çocukluk ve öğrencilik yıllarında karşılaştıkları öğretmen tipolojilerinin zihinsel temsilleri üzerinde baskın olduğunu göstermektedir.

Öğrenci figürleri ise ağırlıklı olarak pasif, sıralarında oturan, öğretmeni dinleyen bireyler olarak resmedilmiştir. Bu, öğretmen adaylarının pedagojik yaklaşımlarında hâlen öğretmen merkezli anlayışın baskın olduğunu göstermektedir. Açıkgöz (2003), Türkiye’de öğretim ortamlarında öğretmenin aktif, öğrencinin ise pasif konumda olduğu geleneksel yapının sürdüğünü belirtmektedir. Ancak bazı katılımcılar, öğrencileri aktif katılımcı, oyun oynayan veya işbirliği yapan bireyler olarak da çizmiştir.

Öte yandan öğretmen figürlerinin bir kısmı, mutlu, mesleğini seven, idealist ve öğrencisiyle bağ kuran bireyler olarak çizilmiş ve bu figürler olumlu pedagojik duygularla temellendirilmiştir. Day ve Gu (2010), öğretmenliğin sadece bilgi verme değil, aynı zamanda duygusal bağlılık ve anlam üretme mesleği olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizimlerinde Öğretmen Figürüne İlişkin Bulgular

Tablo 1*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizimlerinde Öğretmen Figürüne Yönelik Görüşleri*

Tema Adı	f	Açıklama
Ders Anlatan Öğretmen	9	Çoğu katılımcı öğretmeni sınıfta tahtada ders anlatırken çizmiştir.
Mutlu ve Hevesli Öğretmen	6	Bazı katılımcılar öğretmeni mutlu, enerjik ve mesleğini seven biri olarak resmetmiştir.
Klasik Figür – Kitap/Tahta	5	Görsellerde kitap, gözlük, kara tahta, kalem gibi klasik simgeler yer almıştır.
Simgesel Günlük Hayat Figürü	2	Öğretmen figürü sınıf dışında, öğretmenler gününde ya da öğretmenler odasında betimlenmiştir.
Geleneksel Öğretmen Temsili	3	Çizimlerde öğretmen figürü geleneksel normlara göre (erkek/sert/yönetici) kurgulanmıştır.

Katılımcılar çizdikleri öğretmen figürlerine ilişkin kısa açıklamalar yapmışlardır. Ulaşılan sonuçlar tablo 1’ de gösterilmiştir. 1. soruya verilen yanıtlar üzerinden yapılan tematik analizde, öğretmen figürlerine dair betimlemelerden belirgin temalar elde edilmiştir. Çizim açıklamaları incelendiğinde katılımcıların zihninde öğretmen figürüne dair bazı ortak temaların öne çıktığı görülmektedir.

Şekil 1*Sınıfta Ders Anlatan Bir Öğretmen*

En çok tekrar eden tema, “ders anlatan öğretmen” figürünün bir örneği şekil 1’de gösterilmiştir. Katılımcıların önemli bir bölümü öğretmeni sınıf ortamında, tahtada ders anlatırken betimlemiştir. Bu husus, öğretmenlik mesleğinin katılımcılar nezdinde halen bilgi aktaran, sınıf merkezli bir kimlikle özdeşleştirildiğini ortaya koymaktadır. Öğretmenler, genellikle öğrencilerle yüz yüze, ayakta, tahtada konumlanmış şekilde çizilmiş ve bu betimlemeler açıklamalarda açıkça ifade edilmiştir. Özellikle bu noktada öğretmenlik, büyük ölçüde öğretimsel bir rol üzerinden temsil edilmektedir.

İkinci yoğun tema, “mutlu ve hevesli öğretmen” imgesidir. Katılımcıların bir kısmı öğretmeni enerjik, güler yüzlü ve mesleğini seven bir kişi olarak tanımlamıştır. Özellikle mesleğe yeni başlayan ya da geçmişte katılımcıları olumlu etkileyen öğretmen figürlerinin bu imaj üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu temalar, öğretmenliğin yalnızca teknik değil, aynı zamanda duygusal ve motivasyonel yönlerinin de farkında olunduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte bazı katılımcılar, öğretmeni klasik imgelerle süslenmiş şekilde çizmiştir. Gözlük takan, kitap taşıyan, kara tahtanın önünde yer alan öğretmen figürleri, toplumda yerleşmiş ve süreklilik gösteren öğretmen imgelerinin bireylerin zihinsel temsilde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu tür betimlemelerde öğretmenin otoriter ya da yorgun bir figür değil, daha çok kültürel olarak tanınık ve tanımlı bir karaktere dönüştüğü görülmektedir.

Daha az sayıda katılımcı öğretmeni sınıf dışında, örneğin öğretmenler gününde ya da öğretmenler odasında dinlenirken çizdiğini ifade etmiştir. Böylece öğretmenin sadece ders anlatan bir figür değil, aynı zamanda sosyal ve kişisel yönleri olan, öğrencilerle duygusal bağ kuran bir birey olarak da temsil edildiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan, bazı katılımcılar soruya ilişkin doğrudan açıklama yapmamış ya da ilgili alanı boş bırakmıştır. Dolayısıyla, söz konusu katılımcıların zihinsel temsillerini çizim yoluyla ifade etmekte zorlanabileceğini veya görev yönelimi açısından düşük motivasyona sahip olabileceklerini düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmen figürüne dair zihinsel temsillerin çoğunlukla olumlu, öğretim merkezli ve klasik kültürel imgeler üzerinden şekillendiği; ancak bununla birlikte farklı duygusal ve sosyal boyutları da içeren daha zengin temaların da ortaya çıktığı söylenebilir. Bu bulgular, öğretmen adaylarının mesleki algılarında hem geleneksel hem de çağdaş unsurların bir arada yer aldığını göstermesi açısından önemlidir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Öğretmen Figürünün Gerçekleştirdiği Eylemlere İlişkin Bulgular

Tablo 2

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizimlerindeki Öğretmenin Eylemine Yönelik Görüşleri

Tema Adı	f	Açıklama	Örnek Katılımcı Cümlesi
Ders Anlatıyor / Tahta Kullanımı	12	Katılımcılar öğretmeni genellikle sınıfta ders anlatırken, tahtada etkinlik yaparken betimlemiştir.	<i>“Öğretmen tahtada göstererek ders anlatıyor.” (Ö8)</i>
Ders Araçlarını Kullanıyor	3	Öğretmenler, akıllı tahta, kitap, görsel materyallerle dersi desteklemektedir.	<i>“Akıllı tahtayı açarak EBA yardımıyla konuyu pekiştiriyor.” (Ö2)</i>
Öğrencilerle Etkileşimde	2	Bazı öğretmenler öğrencilere soru sormakta, aralarında dolaşmakta, iletişim kurmaktadır.	<i>“Sıraların arasında yürüyor.” (Ö1)</i>
Disiplin Kuruyor / Uyarıyor	2	Öğrencileri korkutma, disiplin sağlama ya da sert müdahale davranışları görülmüştür.	<i>“Bağırarak öğrencileri korkutuyor ve tehdit ediyor.” (Ö1)</i>
Sohbet / Sosyal Etkileşim	1	Öğretmen sınıfa yeni gelmiş, öğrencilerle gündelik bir sohbet içindedir.	<i>“Yaz tatilinden dönen öğrencileriyle sohbet ediyor.” (Ö11)</i>
Ders Dışı Durum (Özel Gün / Dinlenme)	2	Öğretmen öğretmenler gününü kutlamakta ya da öğretmenler odasında dinlenmektedir.	<i>“Öğretmenler gününde mutlu bir şekilde gününü kutlayan bir öğretmen.” (Ö10)</i>

Boş / Yetersiz Veri

3

Yanıtlar eksik bırakılmış veya
doğrudan cevap verilmemiştir.

—

Katılımcılardan, çizmiş oldukları öğretmenin ne yaptığına dair yazılı açıklama yapmaları istenmiştir. Bu soru, öğretmen figürüne dair zihinsel temsillerin yalnızca fiziksel değil, davranışsal boyutlarıyla da ifade edilmesine olanak sağlamıştır. Cevaplar içerik analizi yoluyla incelenmiş ve verilerden öne çıkan temalar kodlanarak sınıflandırılmıştır. Sonuçlar tablo 2’ de sunulmuştur.

En çok karşılaşılan tema, “ders anlatan öğretmen” figürüdür. Katılımcıların önemli bir kısmı öğretmenin sınıf içinde, tahtada ya da öğretim materyalleri eşliğinde ders anlattığını belirtmiştir. Bu da, öğretmenliğin katılımcıların gözünde hâlâ ağırlıklı olarak “bilgi aktaran” bir rol olarak algılandığını göstermektedir. “Tahtada ders anlatıyor”, “öğrencilere konuyu anlatıyor” gibi tekrar eden ifadeler bu temayı destekler niteliktedir. Bu bulgu, öğretmenlik mesleğinin pedagojik yönlerinden çok öğretimsel yönüyle özdeşleştirildiğine işaret etmektedir.

Şekil 2

Ders Araçlarını (Akıllı Tahtayı) Kullanan Bir Öğretmen

İkinci öne çıkan tema ise “ders araçlarını kullanan öğretmen” temasıdır. Katılımcılar öğretmen figürünü anlatırken akıllı tahta, EBA, ders kitapları gibi çeşitli öğretim teknolojilerine ve materyallere vurgu yapmışlardır. Bu durum, teknolojik donanım ve görsel materyallerin öğretmenlik mesleğine dair algıda önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Özellikle EBA gibi dijital platformların kullanımı, öğretmen figürünün çağdaş eğitim ortamlarıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu temanın bir örneği şekil 2’de sunulmuştur.

Bazı katılımcılar öğretmeni “öğrencilerle etkileşimde” olan bir birey olarak betimlemiştir. Bu temada öğretmen yalnızca ders anlatan değil, aynı zamanda öğrencileriyle iletişim kuran, onları uyarabilen ya da birebir ilgilenen bir figür olarak çizilmiştir. Özellikle sınıf içerisinde dolaşmak,

öğrencilere soru sormak gibi davranışlar bu tema altında toplanmıştır. Bu da öğretmenlik algısının bir kısmında daha etkileşim temelli, öğrenci merkezli bir yaklaşımın olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, az sayıda katılımcı öğretmeni disiplin sağlayan veya otoriter bir figür olarak tanımlamıştır. Bu da öğretmenin korku, tehdit ya da disiplin uygulamalarıyla ilişkilendirildiği bir algının varlığını da ortaya koymaktadır. Bu figürler genellikle geçmişteki olumsuz öğrenci deneyimlerine dayandırılmıştır. Dolayısıyla öğretmen, yalnızca bilgi aktarıcı değil, aynı zamanda öğrencinin ruhsal durumunu etkileyebilecek güçlü bir sosyal aktör olarak da temsil edilmektedir.

Bununla birlikte, öğretmen figürünün sadece sınıf içindeki bir rol değil, aynı zamanda toplumsal ve kişisel bağlamlarda da ele alındığı görülmüştür. Bazı katılımcılar öğretmeni öğretmenler odasında dinlenirken veya öğretmenler gününde öğrencilerle kutlama yaparken tanımlamıştır. Bu figürler, öğretmenliğin sosyal yönünü, insan ilişkileriyle kurulan bağlarını ve duygusal boyutlarını ön plana çıkarmaktadır.

Son olarak, bazı katılımcıların bu soruya ilişkin açıklama yapmadıkları ya da eksik bilgi verdikleri gözlemlenmiştir. Bazı öğretmen adaylarının zihinsel temsillerini yazılı biçimde ifade etmekte güçlük çektiğini veya çizimle desteklenmiş bu etkinliği yeterince içselleştirmemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 2. soruya verilen yanıtlar, öğretmen figürünün katılımcılar açısından genellikle geleneksel bir çerçevede algılandığını, ancak bununla birlikte modern öğretim araçlarının, sosyal etkileşimin ve duygusal öğelerin de bu algıya eşlik ettiğini göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Öğretmen Figürüne İlişkin Duygu Durumu Bulguları

Tablo 3

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Öğretmen Figürüne İlişkin Duygu Durumuna Yönelik Görüşleri

Tema Adı	F	Açıklama	Örnek Katılımcı Cümlesi
Mutlu ve Hevesli Öğretmen	8	Öğretmenler görevini severek yapan, enerjik, gururlu ve olumlu duygular içinde betimlenmiştir.	<i>“İlk yılı olduğu için hala heyecanlı ve gururlu.” (Ö2)</i>
Mesleğini Seven / İstekli	6	Katılımcılar öğretmeni bilinçli, planlı, mesleğini isteyerek yapan bir figür olarak tanımlamıştır.	<i>“Ders anlatmaktan keyif alıyor.” (Ö4)</i>

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Öğretmene ve Öğrenciye Yönelik İmajları: Çizimler

Yorgun / Baskı Hisseden Öğretmen	3	Bazı öğretmenler bitkin, baskı altında, kaygılı ya da tükenmiş olarak resmedilmiştir.	<i>“Dersi planladığı gibi anlatmaya çalışıyor, bu yüzden baskı hissediyor.” (Ö6)</i>
Üzgün / Mutsuz / Umutsuz Öğretmen	2	Öğretmen figürleri bazı katılımcılarda kişisel sorunlarla baş etmeye çalışan birey olarak çizilmiştir.	<i>“Saatini doldurup gitmek istiyor. Kocasıyla anlaşıyor.” (Ö1)</i>
Karmaşık / Çelişkili Duygular	1	Öğretmen uykusuz, yorgun ama yine de derse motive olmaya çalışan bir figürdür.	<i>“Sabah erken kalktığı için uykusuz ama dikkat çekmeye çalışıyor.” (Ö18)</i>

Katılımcılardan, çizmiş oldukları öğretmen figürünün o andaki duygusal durumunu açıklamaları istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar öğretmenlik mesleğine dair algıların yalnızca davranışsal değil, aynı zamanda duygusal düzlemde de çeşitlendiğini göstermektedir. Yanıtlar doğrultusunda yapılan tematik analiz sonucunda beş ana tema belirlenmiştir. Ulaşılan sonuçlar tablo 3’te gösterilmiştir.

En sık rastlanan tema “mutlu ve hevesli öğretmen” teması olmuştur. Katılımcıların önemli bir bölümü öğretmen figürünü işini severek yapan, görevini gururla sürdüren ve öğrencileriyle birlikte olmaktan memnuniyet duyan bireyler olarak tanımlamıştır. Bu tür betimlemeler, öğretmenliğin duygusal doyum sağlayan bir meslek olarak algılandığını ve katılımcıların mesleğe karşı pozitif bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Özellikle mesleğe yeni başlamış ya da öğrencilerle sağlıklı ilişkiler kuran öğretmen figürleri bu pozitif temsili pekiştirmiştir.

“Mesleğini seven / istekli öğretmen” teması da sık karşılaşılan bir diğer kategoridir. Bu öğretmenler, görevini bilinçli şekilde yerine getiren, ders planlarına bağlı kalan, mesleki yeterlilikleriyle ön plana çıkan bireyler olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla öğretmen adaylarının idealize ettiği figürlerle bireysel mesleki hedefleri arasında bir bağ olduğunu düşündürmektedir.

Bununla birlikte bazı katılımcılar öğretmeni “yorgun / baskı hissedenden” biri olarak tanımlamıştır. Bu figürler, sınıf kontrolü, planlama baskısı ya da öğrencilerin ilgisini kaybetme korkusuyla stres yaşayan bireyleri yansıtmaktadır. Öğretmenin görevini eksiksiz yerine getirme çabası içerisinde yaşadığı duygusal yük, bu temada açıkça görülmektedir.

Daha az sayıda katılımcı ise öğretmeni “üzgün, mutsuz veya umutsuz” bir birey olarak tanımlamıştır. Bu temada öğretmenin kişisel sorunları, ailevi sıkıntıları ya da mesleki tükenmişliği öne çıkmaktadır. Özellikle geçmişte olumsuz deneyim yaşamış katılımcılar bu tür temsillere başvurmuş ve

öğretmen figürünü dış dünyadan kopuk, öğrencilerle sağlıklı iletişim kuramayan bir birey olarak betimlemiştir.

Son olarak bir katılımcı öğretmeni “karmaşık duygular” içinde tasvir etmiştir. Bu figürde hem fizyolojik yorgunluk (uykusuzluk) hem de mesleki motivasyon bir arada yer almakta, öğretmen her şeye rağmen derse olumlu bir şekilde odaklanmaya çalışmaktadır.

Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının mesleğe dair oldukça farklı ve çok boyutlu duygusal temsillere sahip oldukları söylenebilir. Katılımcıların çoğunluğunun öğretmeni olumlu duygularla betimlemesi, öğretmenlik mesleğinin duygusal yükü yanında idealist yönünün de güçlü biçimde içselleştirildiğini göstermektedir. Ancak az da olsa olumsuz ya da tükenmiş öğretmen figürlerinin varlığı, öğretmenlik mesleğinin duygusal açıdan ne denli zorlayıcı olabileceğine işaret etmektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Öğretmen Figürünü Etkileyen Yaşantılarının Kaynağına Yönelik Bulgular

Tablo 4

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Öğretmen Figürünü Etkileyen Yaşantılarının Kaynağına İlişkin Görüşleri

Tema Adı	F	Açıklama	Örnek Katılımcı Cümlesi
Gerçek Yaşantılardan Esinlenme	9	Katılımcılar çizimlerinde kendi ilkökul, ortaokul veya lise öğretmenlerinden doğrudan etkilenmişlerdir.	<i>“Ortaokuldaki Türkçe öğretmenimden esinlendim.” (Ö2)</i>
Olumlu Model Öğretmen İmgesi	4	Katılımcılar çizimlerinde olumlu örnek aldıkları öğretmenleri model olarak kurgulama yapmışlardır.	<i>“Hayatıma dokunan, örnek aldığım öğretmenimi düşündüm.” (Ö11)</i>
Toplumsal / Stereotipik Figürler	3	Bazı katılımcılar öğretmeni klasikleşmiş, toplumda sıkça görülen imgelerle tasvir etmişlerdir.	<i>“Küçüklükten beri hep bu şekilde çizildiği için.” (Ö5)</i>
Hayal ve Gelecekteki Benlik	2	Katılımcılar gelecekteki kendilerini öğretmen olarak hayal ederek çizim yapmışlardır.	<i>“Tebessüm eden öğretmeni çizmeye çalıştım çünkü ben öyle olmak istiyorum.” (Ö17)</i>

Belirsiz / Açıklama Yok	2	Açıklama eksik ya da tamamen boş — bırakılmıştır.
-------------------------	---	---

Katılımcıların çizdiği öğretmen figürlerini neye göre seçtiklerini ve bu tercihlerinin kaynağının ne olduğuna ilişkin açıklamaları tablo 4’te verilmiştir. Sorudan elde edilen yanıtlar doğrultusunda yapılan içerik analizinde, öğretmen figürlerinin genellikle kişisel deneyimlerden ve bireysel yaşantılardan beslendiği görülmüştür.

En sık karşılaşılan tema, “gerçek yaşantılardan esinlenme” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların yaklaşık yarısı, geçmişte tanıdıkları öğretmenlerin özelliklerini doğrudan kendi çizimlerine yansıttıklarını belirtmişlerdir. Bu öğretmenlerin ilkokul, ortaokul ya da lise yıllarında derslerine giren bireyler olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar bu figürleri bazen olumlu bir model olarak, bazen de geçmişte yaşadıkları olumsuz deneyimlerin bir yansıması olarak tasvir etmişlerdir. Bu da öğretmenlik imgesinin büyük ölçüde bireysel deneyimlerin süzgecinden geçerek şekillendiğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar ise öğretmen figürlerini “örnek aldıkları olumlu öğretmen modelleri” üzerinden inşa etmişlerdir. Bu figürler genellikle iletişim becerisi güçlü, öğrencilerine değer veren ve pozitif bir sınıf atmosferi yaratan bireylerdir. Katılımcıların bu tür öğretmenleri rol model olarak benzer bir figürü kendi çizimlerinde yeniden kurgulamış olmaları, öğretmenlik mesleğinin idealize edilen yönleriyle nasıl özdeşleştiğini ortaya koymaktadır.

Bunun yanında birkaç katılımcı, öğretmen figürünü toplumsal kalıplar veya sıklıkla karşılaşılan imgeler üzerinden oluşturmuştur. Bu hususda öğretmen figürü bireysel bir yaşantıya değil, daha çok kültürel normlara ya da yaygın görsel temsillere dayanmaktadır. Dolayısıyla öğretmen imajının sadece kişisel değil, aynı zamanda sosyo-kültürel öğrenme süreçlerinin de etkisinde biçimlendiğini göstermektedir.

Dikkat çeken diğer bir tema ise bazı katılımcıların öğretmen figürünü çizerken gelecekteki kendi öğretmen benliklerini yansıtmasıdır. Bu tür betimlemeler genellikle olumlu niteliklerle bezenmiş ve hayal edilen meslek kimliğiyle örtüşen figürlerdir. Bu da öğretmen adaylarının mesleki özdeşleşme süreçlerinin başladığını ve içselleştirilmeye başladığını düşündürmektedir.

Son olarak, bazı yanıtların belirsiz ya da çok genel kaldığı, özellikle medya veya internet gibi dış kaynaklardan etkilenildiği izlenimi uyandırdığı görülmüştür. Bu tür ifadeler doğrudan bir yaşantıdan değil, daha çok dolaylı imgelerden etkilenme olasılığını akla getirmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının zihinsel temsillerini büyük ölçüde kendi geçmiş deneyimleri üzerine inşa ettikleri, bunun yanı sıra idealize ettikleri figürlerle ve toplumsal

stereotiplerle de bu temsilleri pekiştirdikleri görülmektedir. Bu bulgu, öğretmen yetiştirme sürecinde mesleki kimlik gelişimiyle birlikte deneyimsel farkındalığın da önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizimlerinde Öğrenci Figürüne İlişkin Bulgular

Tablo 5

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizimlerinde Öğrenci Figürüne Yönelik Görüşleri

Tema Adı	f	Açıklama	Örnek Katılımcı Cümlesi
Kendi Öğrencilik Deneyiminden	10	Katılımcılar, kendi ilkokul, ortaokul veya lise öğrenciliğindeki yaşantılarına dayanarak çizim yapmışlardır.	<i>“Kendi öğrencilik hayatımdaki durumu gösteren bir çizim.” (Ö6)</i>
Gözlem / Okul Deneyimi / Günlük Yaşam	3	Çevredeki öğrenci davranışları veya gözlemlenen sınıf atmosferlerinden etkilenilmiş.	<i>“Sınıf çok gürültülüydü, ben çok etkilenmişim.” (Ö9)</i>
Hayal Gücü ve Geleceğe Yönelik İmge	3	Katılımcılar, hayal ettikleri ya da idealize ettikleri öğrenci figürlerini kurgulamışlardır.	<i>“Gelecekteki öğrencilerimi hayal ettiğim şekilde çizdim.” (Ö2)</i>
Kültürel / Medyatik Kaynaklar	2	Reklamlar, çizgi filmler, sosyal medya veya genel kültürel imgelerden etkilenilmiştir.	<i>“Çizdiğim öğrencinin kaynağı internet.” (Ö14)</i>
Arkadaşlık / Sosyal Gruplar Teması	2	Öğrenci figürleri arkadaşlık, grup içi etkileşim, oyun temelli ilişkilerle betimlenmiştir.	<i>“Birlikte oynayan ve iyi anlaşılan öğrenciler.” (Ö5)</i>

Katılımcılar bu soruda, çizmiş oldukları öğrenci figürlerini hangi gerekçeyle bu şekilde kurguladıklarını açıklamışlardır. Verilen cevaplar üzerinden yapılan tematik analiz sonucunda, öğrenci temsillerinin büyük ölçüde kişisel yaşantılar, gözlemsel deneyimler, hayal gücü ve toplumsal kültürel etkiler temelinde şekillendiği görülmüştür. Ulaşılan sonuçlar tablo 5’te sunulmuştur.

En yaygın tema, “kendi öğrencilik deneyiminden esinlenme” olmuştur. Katılımcıların yarısına yakını, geçmişteki öğrencilik dönemlerinden hareketle öğrenci figürü çizdiğini belirtmiştir. Bu figürler genellikle duygusal anıların yansımasıdır: sessiz sınıf ortamları, tekli sıralar, sınıf arkadaşlarıyla yaşanan deneyimler ve tahtaya kalkma korkusu gibi durumlar bu grupta sıkça ifade edilmiştir. Bu bulgu,

öğretmen adaylarının öğrenciye dair imgelerini oluştururken ilk olarak kendi yaşantılarına başvurduklarını göstermektedir.

İkinci öne çıkan tema, gözlem ve güncel okul deneyimlerinden etkilenme olmuştur. Özellikle sınıf gözlemleri sırasında tanıklık edilen durumlar ya da öğretmen adaylarının çevrelerinde gözlemledikleri öğrenci davranışları bu çizimleri etkilemiştir. Bu gözlemsel deneyimler, çoğunlukla gerçekçi bir perspektif sunmakta ve öğretmen adaylarının çevreye duyarlılığını ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar ise öğrenci figürlerini hayal gücüne ve idealize edilmiş öğrenci tiplerine dayandırmıştır. Bu tür çizimlerde öğrenciler genellikle mutlu, aktif ve öğretmeni dikkatle dinleyen karakterlerdir. Öğretmen adaylarının geleceğe dair olumlu beklentilerini ve pedagojik hayallerini yansıttığı söylenebilir.

Daha az sayıda katılımcı öğrenci figürlerini medyatik ya da kültürel kaynaklara dayandırarak çizmiştir. Reklamlarda gördükleri sahneler, çizgi filmlerden akılda kalan kareler ya da internet ortamında karşılaşılan görseller, bu temanın örneklerini oluşturmuştur. Bu da bireysel yaşantıların yanı sıra toplumsal temsillerin de öğrenci algısı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Son olarak, bazı katılımcılar öğrenci figürlerini arkadaşlık ve sosyal grup bağlamında ele almışlardır. Bu çizimlerde öğrenciler birlikte oyun oynayan, grup halinde eğlenen ya da birbirine destek olan bireyler olarak betimlenmiştir. Bu temalar özellikle öğrencinin sadece bireysel değil, sosyal varlık olarak da temsil edildiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, öğrenci figürüne yönelik çizimler öğretmen adaylarının bireysel geçmişleri, hayal dünyaları, gözlem becerileri ve toplumsal bağlamla kurdukları ilişkiler üzerinden şekillenmektedir. Bu husus, öğrenciye dair zihinsel temsillerin sadece pedagojik değil, aynı zamanda psikososyal ve kültürel faktörler tarafından da inşa edildiğini göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Öğrenci Figürünün Gerçekleştirdiği Eylemlere İlişkin Bulgular

Tablo 6

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizimlerinde Öğrenci Figürünün Eylemlerine Yönelik Görüşleri

Tema Adı	F	Açıklama	Örnek Katılımcı Cümlesi
Derse Katılım / Dinleme	10	Öğrenciler sınıfta sıralarında oturarak öğretmeni dinliyor, derse odaklanıyor veya not alıyor.	“Çizdiğim öğrenciler sıralarında oturmuş öğretmeni dinliyorlar.” (Ö6)

Etkinlik / Hareket / Oyun	4	Öğrenciler sınıf dışında oyun oynama, resim çizme, kitap okuma gibi etkinlikler yapmaktadır.	<i>“Okulun bahçesinde oynayan öğrenciler.” (Ö5)</i>
Pasif / Sıkılmış / Kopmuş Öğrenciler	3	Bazı öğrenciler ilgisiz, sıkılmış, dersi takip etmeyen veya uyuyan pozisyonda betimlenmiştir.	<i>“Arka sırada yer alan öğrenciler uyuyor ya da konuşuyor.” (Ö3)</i>
Soru Cevap / Katılım Gösteren Öğrenci	2	Öğrencilerden bazıları aktif şekilde derse katılıyor, tahtaya çıkıyor veya parmak kaldırıyor.	<i>“Bir öğrenci parmak kaldırıyor.” (Ö14)</i>
Grup Etkileşimi / Sosyal Paylaşım	1	Öğrenciler grup halinde çalışmakta veya arkadaşlarıyla konuşmaktadır.	<i>“Kendi aralarında bir konu hakkında konuşuyorlar.” (Ö16)</i>

Bu soruda, katılımcıların çizdiği öğrenci figürlerinin ne yaptığı, yani ne tür davranışlar içinde betimlendiği analiz edilmiştir. Bu soru sayesinde öğretmen adaylarının öğrenciye yüklediği işlevsel roller, sınıf içi/dışı konumlandırmaları ve pedagojik beklentileri anlaşılabilir. Yapılan içerik analizine göre beş ana tema tespit edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar tablo 6’da gösterilmiştir.

Şekil 3

Ders Dinleyen Öğrenciler

En yaygın tema, “derse katılım ve dinleme” olmuştur. Bu temaya örnek olan bir çizim şekil 3’te gösterilmiştir. Katılımcıların yarısından fazlası öğrenci figürlerini sıralarında oturan, öğretmeni dikkatle dinleyen veya not alan şekilde betimlemiştir. Bu figürler, geleneksel sınıf düzeninin ve öğretmen merkezli eğitim anlayışının hâlâ etkin olduğunu göstermektedir. Öğrenci, bilgiyi alan, sessiz ve dikkatli birey olarak konumlandırılmıştır. Bu da, öğretmen adaylarının büyük kısmının öğrenciyi pasif ancak uyumlu bir figür olarak tahayyül ettiğini göstermektedir.

Şekil 4

Okulun Bahçesinde Boyama Etkinliği Yapan Öğrenciler

İkinci sık karşılaşılan tema ise “etkinlik, hareket ve oyun” olmuştur. Şekil 4’te buna ilişkin bir örnek çizim sunulmuştur. Bu temada öğrenciler okul bahçesinde oynayan, kitap okuyan, resim yapan ya da sınıf dışı fiziksel etkinliklerde bulunan bireyler olarak tasvir edilmiştir. Bu husus, öğrencinin sadece akademik performansla değil, aynı zamanda sosyal ve yaratıcı yönleriyle de ilişkilendirilmesi bakımından önemlidir. Özellikle açık hava, sanat ve spor gibi unsurların yer aldığı çizimlerde öğrencilerin daha özgür ve mutlu olarak betimlendiği görülmektedir.

Bazı katılımcılar öğrenci figürlerini pasif, sıkılmış ya da dersi takip etmeyen bireyler olarak çizmiştir. Bu tür temsillerde öğrencilerin dersten koptuğu, ya uyukladığı ya da ilgisiz olduğu ifade edilmiştir. Buna göre, öğretmen adaylarının öğrenci ilgisizliği, sınıf içi heterojen dikkat dağınıklığı gibi durumlara karşı farkındalık taşıdığını göstermektedir. Aynı zamanda katılımcıların kendi öğrencilik dönemlerindeki benzer deneyimlerini yansıttıkları da düşünülmektedir.

Sınıf içi aktif katılım, yani tahtaya kalkma veya parmak kaldırma gibi davranışlara ise daha sınırlı sayıda yer verilmiştir. Bu figürlerde öğrenci derse katılmakta, sorulara cevap vermekte veya öğretmenle birebir etkileşim kurmaktadır. Ancak bu temsil, büyük çoğunlukla dikkatle dinleme betimlemelerinin gölgesinde kalmıştır.

Son olarak sadece bir katılımcı, öğrencileri grup içi etkileşim bağlamında tanımlamıştır. Bu öğrenci figürleri sınıf içinde arkadaşlarıyla konu paylaşan, bir konuda fikir alışverişi yapan bireyler olarak betimlenmiştir. Bu tür figürler, öğrencinin yalnızca öğretmenle değil, sınıf arkadaşlarıyla olan ilişkisini de göz önüne alan bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Genel olarak 6. soruya verilen yanıtlar, öğretmen adaylarının öğrenciye ilişkin temsillerinde hala büyük oranda geleneksel, durağan ve sessiz bir öğrenci modeli bulunduğunu göstermektedir. Ancak sınırlı da olsa aktif katılım, yaratıcı etkinlik ve sosyal bağlamlara da yer verildiği görülmektedir.

Bu, öğretmen adaylarının öğrenci kimliğini anlamada çeşitliliğe açık olduklarını ancak pedagojik uygulamalarda henüz geleneksel normların ağır bastığını göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Öğrenci Figürüne İlişkin Duygu Durumu Bulguları

Tablo 7

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Öğrenci Figürüne İlişkin Duygu Durumuna Yönelik Görüşleri

Tema Adı	F	Açıklama	Örnek Katılımcı Cümlesi
Mutlu / Hevesli / Meraklı Öğrenciler	9	Öğrenciler dersten keyif alan, güler yüzlü, derse katılmaktan memnun bireyler olarak tanımlanmıştır.	<i>“Öğrenciler çok mutlular, en sevdikleri dersteler.” (Ö2)</i>
Korkmuş / Kaygılı / Gergin Öğrenciler	4	Öğrenciler öğretmenden veya dersten dolayı tedirginlik, korku ya da çekingenlik hissetmektedir.	<i>“Tedirgin, korkmuş, çekingen... Matematik sorusu çözmek zor.” (Ö15)</i>
Pasif / Sıkılmış / Umursamaz	3	Öğrenciler dersle ilgisiz, sıkılmış ya da içe kapanık bir ruh haliyle betimlenmiştir.	<i>“Dersi dinlemiyorlar, biri konuşuyor, biri kalemiyle oynuyor.” (Ö9)</i>
Duygusal Olarak Etkileşimde	2	Öğrenciler öğretmeniyle duygu temelli bağ kurmuş; bu bağ gurur, saygı veya sevgi içermektedir.	<i>“Öğretmenlerimiz bizim için idol, onlarla paylaşım bizi mutlu ediyor.” (Ö10)</i>
Farklılaşan Duygular / Değişkenlik	2	Bazı katılımcılar her öğrencinin farklı hissettiğini, hatta ders süresince bile duyguların değiştiğini ifade etmiştir.	<i>“Her öğrencinin odak süresi farklı, duygu durumları da değişir.” (Ö8)</i>

Katılımcılardan, çizmiş oldukları öğrenci figürlerinin duygusal durumlarını açıklamaları istenmiştir. Bu açıklamalar üzerinden yapılan içerik analizinde öğrenciye dair zihinsel temsillerin yalnızca bilişsel değil, duyuşsal düzeyde de güçlü imgelerle donatıldığı görülmüştür. Ulaşılan sonuçlar tablo 7’de sunulmuştur.

Şekil 5

Dersi Dinlerken Gülümseyen Öğrenciler

Şekil 6

Duygusal Olarak Etkileşimde Bulunan
(Öğretmenlerine Çiçek Alan) Öğrenciler

En yaygın tema, mutlu, meraklı ve hevesli öğrenci figürüdür. Katılımcıların neredeyse yarısı, öğrencileri dersten memnuniyet duyan, öğretmenini dinlemekten keyif alan, derse ilgi gösteren bireyler olarak betimlemiştir. Şekil 5 ve şekil 6'da söz konusu betimlemelere ilişkin 2 örnek çizim sunulmuştur. Bu betimlemeler genellikle olumlu öğretmen-öğrenci ilişkileri çerçevesinde şekillenmiş, dersin eğlenceli olduğu ya da öğretmenin motive edici bir figür olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu da öğretmen adaylarının idealize ettikleri öğrenci modelini yansıttığını ve öğrencilerle olumlu bağ kurmayı hedeflediklerini göstermektedir.

Buna karşılık bazı katılımcılar, öğrencileri korkmuş, kaygılı veya çekingen bireyler olarak tanımlamıştır. Bunlar özellikle öğretmenin baskı kurduğu, öğrencilerin hata yapma korkusuyla gerildiği durumlarda öne çıkmaktadır. Öğrenci figürleri tahtaya kalkmaktan, soruya yanlış cevap vermekten ya da öğretmenle göz teması kurmaktan çekinen bir profil olarak çizilmiştir. Bu tür betimlemeler öğretmen merkezli ve otoriter sınıf ortamlarının öğrencide yaratabileceği psikolojik etkileri yansıtmaktadır.

Öğrenci figürlerinin bir kısmı ise pasif, sıkılmış ya da umursamaz bireyler olarak çizilmiştir. Bu öğrenciler genellikle derse ilgisiz, motivasyonu düşük, fiziksel olarak sınıfta ama zihinsel olarak kopuk şekilde tasvir edilmiştir. Bunun nedeni, öğretmen adaylarının öğrencide gözlemlediği ya da kendi öğrenciliklerinde yaşadığı negatif öğrenme tutumlarının dışavurumu olabilir.

Bazı katılımcılar, öğrenci figürlerini duygusal olarak öğretmeniyle etkileşim içinde olan bireyler şeklinde betimlemiştir. Bu öğrenciler öğretmenleriyle bağ kurmakta, onunla özel günleri paylaşmakta

ve onunla etkileşimde bulunmaktan duygusal tatmin yaşamaktadır. Bu temalar, öğretmenin bir model, rehber ya da ilham kaynağı olarak görüldüğü öğrenci-öğretmen bağına gözler önüne sermektedir.

Son olarak, sınırlı sayıda katılımcı, öğrencilerin duygusal durumlarının kişiden kişiye değişebileceğini ve zamanla farklılaşabileceğini belirtmiştir. Bu görüşler öğrencinin bireysel farklılıklarına ve öğrenme sürecinin duygusal dinamizmine işaret etmektedir. Katılımcılar bu tür yorumlarda daha analitik ve pedagojik bir bakış açısı geliştirmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının öğrencilere dair duygusal temsillerinde hem olumlu hem de olumsuz figürlerin bulunduğu; ancak ağırlıklı olarak öğrencilerin mutlu ve öğrenmeye açık bireyler olarak algılandığı söylenebilir. Bu da, öğretmen adaylarının pedagojik yaklaşımlarını şekillendirmede duygusal farkındalıklarının önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Öğrenci Figürünü Etkileyen Yaşantılarının Kaynağına Yönelik Bulgular

Tablo 8

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çizdikleri Öğrenci Figürünü Etkileyen Yaşantılarının Kaynağına İlişkin Görüşleri

Tema Adı	f	Açıklama	Örnek Katılımcı Cümlesi
Kişisel Öğrencilik Deneyimleri	10	Katılımcılar çizimlerinde kendi ilköğretim/lise/üniversite deneyimlerini temel almışlardır.	<i>“Kendi öğrencilik dönemimden esinlendim.” (Ö3)</i>
Hayal Gücü ve Geleceğe Yönelik Figür	4	Katılımcılar öğretmen/öğrenci figürlerini gelecekteki hedef ya da ideal tasarımlarına göre çizmiştir.	<i>“Gelecekte öğrencilerime dersi eğlenceli anlatacağım.” (Ö2)</i>
Model Olarak Gördüğü Kişisel Figürler	3	Öğrencilerin veya öğretmenlerin yer aldığı anımsanabilir kişilerden esinlenilmiştir.	<i>“Hayatımda yer eden öğretmenlerimden etkilendim.” (Ö10)</i>
Medya ve Kültürel Etkiler	2	Katılımcılar çizgi film, reklam ya da internetteki görseller gibi dolaylı kaynaklardan etkilenmiştir.	<i>“Çizgi film karakterlerinden etkilenecek çizdim.” (Ö11)</i>
Toplumsal Gözlem / Ortam Etkisi	1	Gözlemledikleri sosyal çevre, okul düzeni ya da arkadaşlık ilişkilerinden etkilenilmiştir.	<i>“Köy okulunda okumadım ama oradaki sıcaklığı yansıttım.” (Ö5)</i>

Bu soruda katılımcılardan, çizmiş oldukları öğrenci figürlerinin hangi kaynaklardan ya da yaşantılardan etkilendiği yönünde açıklama yapmaları istenmiştir. Verilen yanıtlar tematik analiz yoluyla sınıflandırıldığında beş ana tema belirlenmiştir. Ulaşılan sonuçlar tablo 8’de verilmiştir.

En çok tekrar eden tema, kişisel öğrencilik deneyimleri olmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası, öğretmen ve öğrenci figürlerini çizerken geçmişteki eğitim yaşantılarını, kendi sınıf ortamlarını, duygu durumlarını ve öğrenci-öğretmen ilişkilerini temel almıştır. Bu çizimler genellikle doğrudan yaşanmış sahnelerin yansımaları olup oldukça otantik ve duygusal yönü güçlü betimlemeler içermektedir. Bu, öğretmen adaylarının pedagojik imgelemlerinde kendi yaşantılarına sıkça başvurduklarını ve bu yaşantıların mesleki benlik gelişimlerini şekillendirdiğini göstermektedir.

İkinci en belirgin tema ise hayal gücü ve geleceğe yönelik figürler olmuştur. Bazı katılımcılar, öğretmen ya da öğrenci figürünü gerçek yaşantılardan ziyade, kendi ideal öğretmenlik anlayışlarına, pedagojik hedeflerine ya da hayal ettikleri sınıf ortamına göre tasarlamıştır. Böylece, öğretmen adaylarının mesleki vizyon oluşturmaya başladıklarını ve sınıf içi etkileşimleri zihinsel olarak yapılandırdıklarını göstermektedir.

Bazı çizimler ise model olarak görülen bireylerden etkilenilerek oluşturulmuştur. Bu bireyler çoğunlukla geçmişte öğrencinin hayatında iz bırakmış öğretmenler ya da sosyal çevresinde gözlemlediği kişiler olabilmektedir. Bu yaklaşım, öğretmen adaylarının örnek alma yoluyla mesleki kimlik geliştirme sürecine girdiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Az sayıda katılımcı ise çizimlerinde medyatik ve kültürel kaynaklardan etkilendiğini belirtmiştir. Bu figürlerde çizgi film karakterleri, televizyon reklamlarındaki temsiller veya sosyal medyada karşılaşılan görsellerden yola çıkılarak kurgulama yapılmıştır. Bu durum, bireysel yaşantıların yanı sıra kültürel öğrenmenin de öğretmen ve öğrenci algısında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Son olarak bir katılımcı, figürleri oluştururken toplumsal gözleme dayandığını ifade etmiştir. Bu tür yorumlar, katılımcıların sadece kendi deneyimlerine değil, çevresel faktörlere ve sosyal bağlamlara da dikkat ettiklerini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmen ve öğrenci figürlerinin kaynağı olarak en sık kullanılan referans noktası kişisel deneyimlerdir. Bununla birlikte idealize figürler, kültürel imgeler ve sosyal gözlemler de zihinsel temsilleri şekillendirmede rol oynamaktadır. Bu durum, öğretmen adaylarının meslek öncesi dönemde oldukça zengin ve çok yönlü bir pedagojik imgelem geliştirmekte olduklarını göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Çizimlerin oluşturulma kaynakları incelendiğinde, öğretmen ve öğrenci figürlerinin çoğunlukla kişisel öğrencilik deneyimlerine dayandığı görülmektedir. Bu konu hem klasik literatürde (Saban, 2020; Britzman, 2003) hem de güncel çalışmalarda (Trent, 2020) karşımıza çıkmaktadır. Bu durum öğretmen adaylarının pedagojik benlik inşasında bireysel yaşam öykülerinin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcıların figürleri hayal gücüne, gelecekteki mesleki ideallerine, çizgi filmler veya reklamlardan edinilmiş kültürel temsillere dayandırdıkları görülmüştür. Alonso (2021), medya temsillerinin pedagojik imgeleme etkisini vurgulayarak bu bulguyu desteklemektedir. Böylece katılımcıların hayal güçleri ve gelecekte hangi mesleği seçeceklerine ilişkin düşünceleri imajlarını büyük oranda etkilediği görülmektedir.

Bozkuş ve Özdemir (2021), öğretmen adaylarının zihinsel imgelerinde öğretmeni hâlen sınıfın merkezi, yönlendirici ve bilgi veren figür olarak betimlediklerini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, öğretmenlik mesleğinin yapısal dönüşümüne rağmen algısal düzeyde bazı geleneksel kodların sürdüğünü göstermektedir.

Çizimlerde yer alan duygusal temsiller hem öğretmen hem de öğrenci imajlarında belirgindir. Öğretmenler sıklıkla mutlu, istekli ve gururlu bir ruh hâliyle betimlenirken; öğrenciler ise çoğunlukla meraklı ve mutlu, yer yer de kaygılı, çekingen ya da sıkılmış bireyler olarak ifade edilmiştir. Bu bulgular, öğretmen adaylarının öğrenci duygularına karşı farkındalık geliştirdiklerini göstermektedir.

Karakuş ve Cansoy (2021), öğretmen adaylarının empatik eğilimlerinin sınıf yönetimi becerileri ve öğrenciyle sağlıklı iletişim kurma yeteneklerini artırdığını ifade etmektedir. Dolayısıyla bireylerin empati duygularına ne düzeyde sahip oldukları sınıf içi etkileşimlerini ve ders işleme heveslerini oldukça etkilemektedir.

Demirtaş ve Altın (2022) ise öğretmen adaylarının duygusal farkındalık düzeyleriyle mesleki bağlılıkları arasında doğrudan ilişki bulunduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, adayların duygusal temsilleri öğretmenlik kimliğinin şekillenişinde önemli bir rol oynamaktadır.

Öğrenci merkezli anlayışa yönelik farkındalığın geliştiği görülmektedir. Yılmaz (2023) de öğretmen adaylarının giderek öğrenci merkezli öğretime daha olumlu baktığını ve bunun sınıf içi uygulamalarda da yansımalarının görüldüğünü ortaya koymuştur. Dolayısıyla son zamanlarda eğitimde öğrenciyi merkeze alan, yapılandırmacı yaklaşımın benimsendiği, öğrencinin eğitimde aktif rol üstlendiği durumlarda çok daha verimli bir eğitim sürecinin gerçekleştirildiği algısı artmıştır.

Öneriler

Tüm bu sonuçlar, öğretmen adaylarının zihinsel temsillerinin oldukça çok boyutlu, duygu temelli ve yaşantısal nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak geleneksel pedagojik öğelerin hâlâ

baskın olduğu, öğrenci merkezli yaklaşımların ise gelişme aşamasında olduğu da açıkça görülmektedir. Bu bağlamda öğretmen yetiştirme programlarında öğretmen adaylarının zihinsel temsillerini fark etmelerine ve sorgulamalarına olanak sağlayacak yansıtıcı etkinliklere, yaratıcı drama, eleştirel pedagoji ve duygu temelli öğretmenlik uygulamalarına yer verilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihinlerindeki öğretmen ve öğrenci figürleri tespit edilmiştir. Benzer bir çalışmayla sosyal bilgiler öğretmenlerinin zihinlerindeki öğretmen ve öğrenci imajları çizimler yoluyla ortaya çıkarılabilir. Böylece sosyal bilgiler öğretmenlerinin zihinlerindeki öğretmen ve öğrenci imajlarıyla sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihinlerindeki öğretmen ve öğrenci imajları karşılaştırılabilir. Bu şekilde yeni araştırma konularına ışık tutulabilir.

Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarına uygulanan yöntem farklı çalışmalarda diğer branşlardaki öğretmen adayları için de uygulanabilir. Bu yolla farklı branşlardaki öğretmen adaylarının zihinlerindeki öğretmen ve öğrenci imajları çizimler yoluyla ortaya çıkarılabilir.

Bu araştırmada katılımcılara uygulanan yöntem farklı bir çalışmada ortaöğretim ve ortaokul öğrencilerine de uygulanabilir. Böylece ortaöğretim ve ortaokul öğrencilerinin zihinlerindeki öğretmen ve öğrenci imajları çizimler ile tespit edilebilir.

Öğretmen ve öğrenciye yönelik imajlar çizimler yoluyla ortaya konulabildiği gibi bu imajları farklı yöntemlerle ortaya çıkaran çalışmaların da artması sağlanabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 03.10.2024 tarih ve E-89784354-050.99-237666 sayılı etik kurulu onayı alınmış ve araştırmanın her aşamasında etik ilkelere özen gösterilmiştir.

Yazarların Katkı Oranı

Bu çalışmaya birinci yazar %50, ikinci yazar % 50 oranında katkıda bulunmuştur. Birinci yazar verilerin toplanması aşamasında aktif rol üstlenirken, ikinci yazar ise verilerin analizi aşamasında aktif rol üstlenmiştir. Çalışmanın diğer aşamalarında iki yazar da aynı oranda emek vermiştir.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışması teşkil edebilecek durum veya ilişki söz konusu değildir.

Destek ve Teşekkür

Herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Açıkgöz, K. Ü. (2003). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Alonso, J. M. (2021). Media and pedagogical imagination: Visual representations of teachers and students. *Journal of Visual Literacy*, 40(1), 25–41. <https://doi.org/10.1080/1051144X.2021.1877659>
- Beauchamp, C., & Thomas, L. (2009). Understanding teacher identity: An overview of issues in the literature and implications for teacher education. *Cambridge Journal of Education*, 39(2), 175–189. <https://doi.org/10.1080/03057640902902252>
- Bozkuş, K., & Özdemir, A. A. (2021). Öğretmen adaylarının öğretmen ve öğrenciye yönelik zihinsel temsilleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 150–168.
- Bozkuş, K., & Özdemir, M. (2021). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algıları: metaforik bir çözümleme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 29(3), 507–520. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.906538>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Britzman, D. P. (2003). *Practice makes practice: A critical study of learning to teach*. SUNY Press.
- Chambers, D. W. (1983). Stereotypic images of the scientist: The Draw-A-Scientist Test. *Science Education*, 67(2), 255–265. <https://doi.org/10.1002/sce.3730670213>
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Day, C., & Gu, Q. (2010). *The new lives of teachers*. New York: Routledge.
- Demirtaş, H., & Altın, M. (2022). Öğretmen adaylarında mesleki tükenmişlik ve duygusal farkındalık ilişkisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 18(1), 90–112. <https://doi.org/10.17244/eku.2022.1318>
- Demirtaş, Z., & Altın, M. (2022). Öğretmen adaylarının mesleki bağlılıkları ile duygusal farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 21(1), 35–50. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2022.01.004>
- Flores, M. A., & Day, C. (2006). Contexts which shape and reshape new teachers' identities: A multi-perspective study. *Teaching and Teacher Education*, 22(2), 219–232. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.09.002>
- Kahveci, H., & Demirhan, E. (2025). Ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinin sinetik tekniğine ilişkin görüşleri: basit makineler örneği. *Fen, Matematik ve Bilgisayar Eğitiminde Yenilikler Dergisi*, 1(2), 109–122.
- Karakuş, M., & Cansoy, R. (2021). Öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri ile sınıf yönetimi becerileri arasındaki ilişki. *Uluslararası Eğitim Yönetimi Dergisi*, 5(1), 55–72.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.

- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research and evaluation methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Saban, A. (2004). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(2), 461–522.
- Sam, L. C., & Ernest, P. (2008). A survey of public images of mathematics. *Research in Mathematics Education*, 10(2), 191–212.
- Şan, E. (Ed.) (2020). İmajı düşünmek. *Cogito*, 97, 5-16.
- Thomas, J. A., Pedersen, J. E., & Finson, K. D. (2001). Validating the Draw-a-Science-Teacher-Test checklist (DASTT-C): Exploring mental models and teacher beliefs. *Journal of Science Teacher Education*, 12(4), 295–310. <https://doi.org/10.1023/A:1014216328867>
- Trent, J. (2020). Imagining the teacher-self: Drawing as a tool for identity construction in pre-service teacher education. *Teaching Education*, 31(4), 382–397. <https://doi.org/10.1080/10476210.2019.1615614>
- Weber, S. (2008). Visual images in research. In J. G. Knowles & A. L. Cole (Eds.), *Handbook of the arts in qualitative research: Perspectives, methodologies, examples, and issues* (pp. 41–53). Sage Publications.
- Weber, S., & Mitchell, C. (1996). *Drawing ourselves into teaching: Studying the images that shape and distort teacher education*. *Teaching and Teacher Education*, 12(3), 303–313.
- Yıldırım, A., & Ok, A. (2020). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarının metaforlar yoluyla incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 16(1), 53–76. <https://doi.org/10.17244/eku.714540>
- Yıldırım, B. (2022). *Yapay zekâ etkisinde iç mimarlığın geleceği: Bir değerlendirme ve yöntem önerisi*, Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi.
- Yılmaz, L., & Bransford, J. (Eds.). (2005). *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do*. Jossey-Bass.
- Yılmaz, H. (2023). Öğretmen adaylarının öğrenci merkezli öğretime yönelik görüşleri: Güncel bir bakış. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 78–95.
- Yılmaz, T. (2023). Öğretmen adaylarının öğrenci merkezli öğretime ilişkin tutumları: Nitel bir inceleme. *Eğitim ve Bilim*, 48(215), 137–152. <https://doi.org/10.15390/EB.2023.12001>
- Yıldırım, B. ve Kavut, İ.E. (2024). Tasarım imgesinde teknoloji etkisinin eskiz olgusu üzerinden okunması. *yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 31, 189-200. <https://doi.org/10.17484/yedi.1296890>
- Zeichner, K. M., & Gore, J. M. (1990). Teacher socialization. In W. R. Houston (Ed.), *Handbook of research on teacher education* (pp. 329–348). Macmillan.

Extended Abstract

Introduction

Research on teacher images in education literature shows that prospective teachers are often influenced by their own student experiences (Saban, 2004; Trent, 2020). These experiences transform into mental images, whether positive or negative, shaping the type of teacher an individual wants or doesn't want to be. Similarly, student images are a significant reflection of candidates' pedagogical approaches. Perceiving students as passive recipients of information or active participants determines teaching strategies (Britzman, 2003). In this study, the use of drawings to present teacher and student images aims to reach individuals' subconscious pedagogical representations, going beyond traditional data collection methods. Visual data collection tools allow for the analysis of emotions, beliefs and cognitive structures that are not easily expressed verbally (Weber & Mitchell, 1996). In this context, the research aims to contribute to the reevaluation of teacher training programs in terms of content

and approach by revealing that mental representations of the teaching profession are shaped not only on a pedagogical but also on a socio-cultural and affective basis.

Ultimately, this research aims to contribute to the content, practice and guidance dimensions of teacher education programs by analyzing preservice teachers' mental representations of teaching and student life. This contribution has the potential to raise awareness among preservice teachers about developing a more conscious, empathetic and contemporary pedagogical identity.

Method

The study utilized drawing techniques to allow participants to visually express their mental representations. In addition to drawings, open-ended written data was also collected, with participants asked to explain each figure. In this respect, the study is based on a qualitative descriptive analysis approach supported by visual data. The use of visual data has recently become recognized as an important method in qualitative research, particularly because it allows for a more in-depth examination of the cognitive and emotional aspects of educational representations (Weber & Mitchell, 1996; Thomas, Pedersen & Finson, 2001).

The research design aims to analyze the images of teachers and students presented by participants through their drawings, both visually and in writing and to identify the pedagogical, emotional and cultural references underlying these images. This allows Access to beliefs, attitudes and dreams that individuals find difficult to Express verbally through visual representation. During the research analysis process, the figures, actions, emotions and symbols in the drawings were systematically coded and correlated with written descriptions to arrive at holistic themes.

Result and Discussion

According to research findings, the fact that teacher figures are often represented as individuals who teach, stand at the blackboard and convey information demonstrates that the traditional teacher-centered approach remains strongly present in prospective teachers' professional perceptions. Similarly, Saban (2004) and Zeichner & Gore (1990) indicate that prospective teachers' mental representations often stem from their own educational experiences and observations. The findings of this study similarly indicate that the teacher typologies they encountered during their childhood and student years dominate their mental representations.

Current literature also supports this tradition. Bozkuş and Özdemir (2021) reveal that prospective teachers still portray the teacher as the center of the classroom, a guiding and informative figure in their mental imagery. This finding suggests that despite the structural transformation of the teaching profession, some traditional codes persist at the perceptual level.

On the other hand, some teacher figures are depicted as happy, idealistic individuals who love their profession and who connect with their students and these figures are grounded in positive pedagogical sentiments. Day and Gu (2010) emphasize that teaching is not only a profession of imparting knowledge but also of emotional commitment and generating meaning. Demirtaş and Altın (2022) indicate a direct relationship between teacher candidates' emotional awareness and their Professional commitment. In this context, candidates' emotional representations play a significant role in shaping their teaching identity.

Copyrights

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to the Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (CC BY NC SA) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>)